

Tietomallit

- Tietomallilla (data model) tarkoitetaan tiedon rakenteen ja tiedolle suoritettavan käsittelyn määrittelevää käsitteistöä
- Tietoa voidaan tarkastella eri näkökulmista - eri abstraktiotasoilla
- Perinteinen jako
  - Käsitetaso
  - Rakennetaso
  - Talletustaso

1

Näkökulmat tietoon

- **Käsitetaso**, kohdetaso (**conceptual level**, real word level):
  - Mitä tietoja käsitellään
    - millainen on se kohde, jota tiedoilla pitäisi kuvata;
    - asiat, joita pitäisi esittää
    - tietoelementtien arvot tarkoittavat
  - Miten tiedot liittyvät yhteen
  - Mitä sääntöjä tietoihin liittyy
  - Ohjelmistoista riippumaton kuvaus tiedoista
  - Käsitellään JSS-kurssilla

2

Näkökulmat tietoon

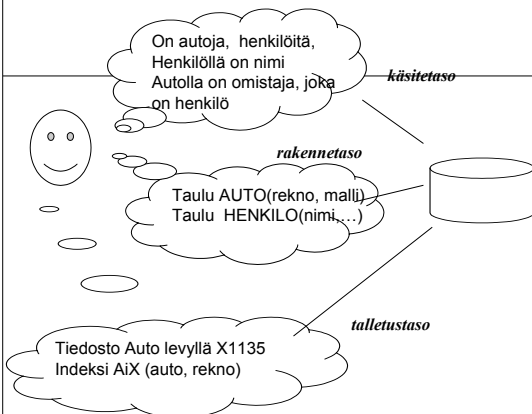
- **Rakennetaso**, looginen taso (**structural level**, logical level):
  - Minkälaisia käsiteltäviä rakenteita tiedot muodostavat - esim. eri ohjelmointikielten näkemykset tiedosta
  - Miten ohjelmoijat, tietokannan käyttäjät näkevät tiedot

3

Näkökulmat tietoon

- **Talletustaso**, fyysinen taso (**physical level**):
  - Minkälaisina koneenläheisinä rakenteina tiedot tallennetaan ja miten niitä voidaan käsitellä - minkälaiset rakenteet tehostavat hakua, onko tiedot hajautettu vai ko kaikki keskitetyksi samassa paikassa.
  - Käsitellään Tietokannan hallinta kurssilla

4

5

Abstraktiotasot tiedon käsittelyssä

käsitetaso	sisällön suunnittelu
rakennetaso	kyselyt, ohjelmointi
fyysinen taso	viritys, hajautus

6

Mitä malleja olisi tarjolla?

käsitetaso

- Entity-Relationship mallit (ER)
- Oliomallit (UML)
- Semanttiset tietomallit

rakennetaso

- **Relaatiomalli**
- Oliomallit
- Hierarkkinen malli
- Verkkomalli

fyysinen taso

- Toimittajakohtaiset käsitteet

7

Relaatiotietokannat

- Perustana rakennetason tietomalli **relaatiomalli** (the relational model of data)
- perusteoria: E.F.Codd 1970
- ensimmäiset kaupalliset toteutukset 70-luvun lopulla
- yleistynyt 80-luvun lopulla
- DB2, Oracle, Informix, Sybase, MS SQLServer, yms.

8

Relaatiomalli

- Abstraktio tiedoista
- Mallin perustana on näkemys tietokannasta joukkona tietoalkioiden muodostamia matemaattisia relaatioita
- Yksinkertainen peruskäsitteistö, vähän käsitteitä
- Helppo ymmärtää havainnollisesti taulukkoesityksenä

9

Relaatio havainnollisesti

Relaatiokaavion nimi			
AUTO	Reknro	Väri	Vmalli
	ACM-256	musta	1988
	MAC-532	sininen	1994
	ISO-795	musta	1992
	OSI-228	punainen	1987
	HCI-449	valkoinen	1993

Monikot

Arvo

Attribuutit

10

Relaatio vielä havainnollisemmin

Relaatiokaavion nimi			
AUTO	Reknro	Väri	Vmalli
	ACM-256	musta	1988
	MAC-532	sininen	1994
	ISO-795	musta	1992
	OSI-228	punainen	1987
	HCI-449	valkoinen	1993

Sarakkeet

Sarakenimet

Rivit

Arvo

11

Relaation matemaattinen määritelmä

- Olkoon $D_1, D_2, \dots, D_n$ arvojoukkoja, joiden ei tarvitse olla erillisiä.
- Relaatio R on joukko monikkoja (tuple, n -tuple), joiden 1. arvo kuuluu joukkoon D_1 , 2. arvo joukkoon D_2 jne.
- Matemaattisesti relaatio on siis ristitulon $D_1 \times D_2 \times \dots \times D_n$ osajoukko.

12

Monikko

- Monikko on arvojen jono $(a_1, \dots, a_n)$. Taulukko-muotoisessa esityksessä sitä vastaa taulukon rivi
- **Ristitulo** :
  - Joukkojen $A=\{1,2,3\}$ ja $B=\{a,b\}$ ristitulo (karteesinen tulo) $A \times B$ on kaikkien niiden parien (x,y) joukko, joissa ensimmäinen alkio kuuluu joukkoon A ja toinen joukkoon B eli joukko
  - $\{(1,a), (1,b), (2,a), (2,b), (3,a), (3,b)\}$
- Esimerkiksi funktio voidaan esittää lähtöarvojen ja maaliarvojen muodostamien parien joukkona eli kaksipaikkaisena relaationa (binäänrelaatio).

13

Arvojoukko

- Arvojoukko (Domain)
  - kokoelma atomisia (osiin jakautumattomia) arvoja, esim.
    - kokonaisluvut
    - henkilötunnukset
    - enintään 4-merkkiset merkkijonot
    - Merkkijonot
  - Jotkut operaatiot edellyttävät että arvojoukon arvojen välillä on olemassa järjestys
- Tyhjä arvo (NULL-arvo, olematon) sisältyy jokaiseen arvojoukkoon!

14

Attribuutti = sarakkeen nimi

- Attribuutti (attribute) on arvon paikalle monikossa annettu nimi.
- Attribuuttiin liittyy **tulkinta** sille, mitä asiaa kyseisessä paikassa oleva arvo ilmaisee.
- Jokaiseen attribuuttiin liittyy arvojoukko ja jokaisessa monikossa jokin arvojoukkoon kuuluva arvo.
- Attribuuttiin liittyvä arvojoukko tulisi määritellä siten, että sen arvoilla pystytään esittämään kaikki ne asiat, jotka attribuuttiin liittyvän tulkinnan mukaan pitää kyetä esittämään
  - **esim. kaikki mahdolliset värät**

15

Relaatiokaavio

- Relaatiokaavio (relation schema) määrittää relaation rakenteen:
  - mitä attribuutteja relaatioon kuuluu
  - millaiset arvojoukot attribuuteilla on ja
  - mikä tulkinta kuhunkin attribuuttiin liittyy (mitä arvot esittävät)
- Relaatiokaaviolla on nimi.

16

Relaatiokaavio

- Yksinkertaisimmillaan relaatiokaavio voidaan esittää muodossa

$$R(A_1, \dots, A_m),$$
- R on kaavion nimi ja $A_1, \dots, A_m$ ovat attribuutteja
  - Tällaista määritystä käytettäessä oletetaan, että lukija osaa kuvaavien attribuuttinimien perusteella arvata niiden arvojoukot ja tulkinnat
- Esim. Auto(Rekno, Väri, Vuosimalli)

17

Relaatiokaavio

- Täydellisempi esitys:

*Auto(Rekno: Suomalaiset_rekisterinumero,
Väri: Autovärit,
Vuosimalli: Vuosiluvut >1900)*
- Relaatio on relaatiokaavion ilmentymä.
  - Relaatiokaavion ilmentymät kuvaavat jotain todellisuuden ilmiötä, vaikkapa autojen olemassaoloa tietyllä hetkellä, esim 1.1.2004
  - Toista ajankohtaa kuvaa eri relaatio, joskin saman kaavion ilmentymä sekin.

18

Relaatiokaavio

- Relaatiotietokannassa on tyypillisesti kustakin relaatiokaaviosta vain yksi ilmentymä kerrallaan
- Ilmentymään viitataan kaavion nimellä
- Tietokannan ylläpidossa kavionimellä osoitettava ilmentymä vaihdetaan toiseksi

19

Relaatiokaavio

- Matemaattisesti relaatio on joukko
  - Matemaattisessa joukossa alkio ei toistu, joten kaikki relaation monikot ovat keskenään erilaisia
  - Joukossa alkioiden järjestyksellä ei ole merkitystä
- Attribuuttien järjestyksellä relaatiokaaviossa ei myöskään ole merkitystä

20

Relaatiokaavion käsitteitä

- Relaation koko (cardinality)
  - relaation monikoiden lukumäärä
- Relaation aste (degree)
  - relaatiokaavion attribuuttien lukumäärä
- Relaatiotietokanta (relational database)
  - sisältää yleensä useita relaatioita
- Relaatiotietokantakaavio (relational database schema)
  - relaatiotietokannan relaatiot määrittelevien relaatiokaavioiden kokoelma

21

Teoria vs havaintoesitys

Teorian käsite	Havaintoesityksen käsite
Relaatio	Taulukko
Monikko	Taulukon rivi
Attribuutti	Sarakkeen nimi

22

Avain (key)

- Relaation monikot ovat keskenään erilaisia
  - Monikko pystytään identifioimaan sisältönsä perusteella (= erottamaan muista)
  - Identifiointiin ei välttämällä tarvita kaikkien attribuuttien arvoja
- Relaation **avain** (key) on sellainen attribuutti tai niiden yhdistelmä, jolle pätee
  - missään relaatiokaavion ilmentymässä ei voi olla kahta tai useampaa monikkoa, joissa on samat avain-attribuuttien arvot
  - yhdistelmästä ei voi poistaa yhtään attribuuttia siten, että jäljelle jäävät täyttäsivät edellisen ehdon (minimaalisuus)

23

Avain

AUTO	Reknro	Väri	Vmalli
	ACM-256	musta	1988
	MAC-532	sininen	1994
	ISO-795	musta	1992
	OSI-228	punainen	1987
	HCI-449	valkoinen	1993

- Reknro ja Vmalli erikseen erottelevat ilmentymässä.
- Vmalli ei kuitenkaan erottele kaikissa mahdollisissa ilmentymissä.= joskun voi tulla vastaan sellainen autojoukko, että siinä on useampia saman vuosimallin autoja.

24

Avain

- Avaimen kuluvalle attribuutilla täytyy olla jokaisessa monikossa aito, ei-tyhjä arvo
- Relaatiokaavioon voi liittyä useita attribuuttiyhdistelmiä, jotka täyttävät avaimelle asetetut vaatimukset
- Jokin ehdokkaista tulee valita **pääavaimeksi**:
  - **ensisijaiseksi** tavaksi osoittaa ja viitata monikkoon
  - Työntekijä(henkilötunnus,..., työntekijännumero)**
  - kumpikin kävisi, valitaan tarkoituksenmukaisempi

25

Avain

- Pääavain esitetään relaatiokaaviossa alleviivaamalla siihen kuuluvat attributit

Auto (Rekno, Väri, Vuosimalli)

Työntekijä (Työntekijännumero,...)

Pelivaraus (kenttänumero, alkuaika, kesto, nimi)

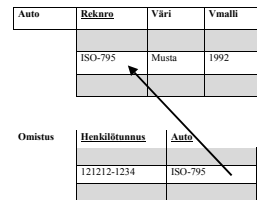
26

Viiteavain (foreign key)

- Tietokanta muodostuu useista relaatioista
- Relaatioiden monikot ovat usein kytköksissä toisiinsa
  - työntekijämonikko kytkeytyy sitä osastoa kuvaavaan monikkoon, jolla työntekijä työskentelee
  - lainausmonikko kytkeytyy kirjaa ja lainaajaa kuvaaviin monikkoihin
- Relaatiotietokannassa kytkentä saadaan aikaan sisällyttämällä monikkoon kytkettävän, siis vieraan, monikon (pää)avain.

27

Viiteavain

28

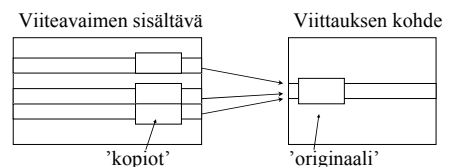
Viiteavain

- Attribuuttia tai attribuuttiyhdistelmää, jonka arvot toteuttavat viittauksen toiseen monikkoon kutsutaan viiteavaimeksi (foreign key).
- Viiteavaimessa voidaan sallia myös tyhjäarvot – tällöin relaation monikkoja ei tarvitse kytkeä mihinkään

29

Viiteavain

- Vaikka viiteavain viittaakin yhteen suuntaan sitä voi hyödyntää kaksisuuntaisesti esim. selvitettäessä :
  - mikä auto kytkeytyy tiettyyn omistukseen
  - mitkä omistukset kytkeytyvät tiettyyn autoon

30

Viiteavain

- Viiteavaimen esittäminen relaatiokaaviossa
Omistus(Henkilötunnus→Henkilö, Auto→Auto)
– Henkilötunnus viittaa Henkilöön ja Auto Autoon

Osallistuu(Kuka→Opiskelija,
(Kurssikoodi, RyhmäNumero)→Harjoitusryhmä)
Kahdesta attribuutista muodostuva viiteavain, tämä tarkoittaa, että Harjoitusryhmä relaation avain muodostuu myös kahdesta attribuutista

31

Viiteavain

- Viiteavaimella voidaan kytkeä toisiinsa myös saman relaation eri monikoita.
- Työntekijä(TyöntekijäNumero, ...,
Esimies→Työntekijä)
– attribuutin *Esimies* arvona on kullakin rivillä jonkin toisen työntekijän työntekijännumero

Työntekijä	TyöntekijäNumero	...	Esimies
1010			
1020			1010
1030			1010

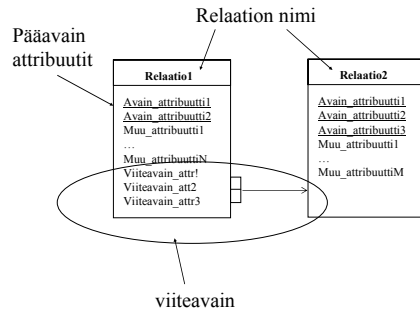
32

Viiteavain

- Viite-eheys (referential integrity):
– On mahdollista viitata vain olemassaoleviin monikoihin ts viiteavaimen arvona ei saa olla sellaista arvoa, joka ei esiinny kohderelaation pääavaimena
– Tyhjäarvo viiteavaimen arvona = ei viitata mihinkään

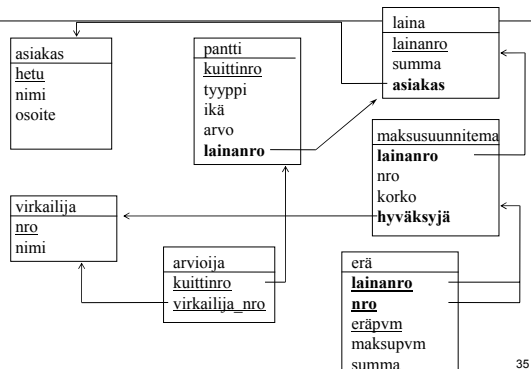
33

Tietokantakaavio kuvana

34

Tietokantakaavio kuvana

35